

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI

Dil ve Konuşma Bozukluğu Nedir?

İletişim en az iki kişi arasında gerçekleşen mesaj değiş tokuşunu içeren sosyal içerikli bir süreçtir. Bu mesaj değiş tokuşunun sekteye uğraması, toplum standartlarından sapması durumu **"iletişim bozukluğu"** olarak tanımlanmaktadır. Dil ve konuşma bozuklukları iletişim bozukluğu kapsamında değerlendirilen bozukluklardır ve ayrı ayrı ele almayı gerektiren birbirinden farklı durumlardır.

Dil bozukluklarına geçmeden önce dilin ne olduğuna bakmak gerekir. Dil iletişim amacıyla kullanılan soyut ve sembolik bir süreçtir. Yani kafamızdaki düşüncelerimizi aktarmak amacıyla dili kullanırız. Dil iki boyutludur: Alıcı ve ifade edici dil.

Dolayısıyla dil bozukluğu sembol sistemlerini kullanma ve/veya anlamada bozulmadır. Başka bir deyişle; başkalarının söylediklerini anlamakta (alıcı dil) veya duygularını, düşüncelerini yeterli düzeyde aktarmakta (ifade edici dil) güçlük yaşama durumudur.

Alıcı dil: Alıcı dil becerilerinde zorluk yaşayan bir çocuk yönergeleri algılama ve uygulamada zorluk yaşayabilmekte ve bu bazen dikkatsizlik olarak yorumlanabilmektedir. Bu çocuklar sıklıkla kendilerine söylenenlerin tekrarlanmasını ya da biraz daha açık ifade edilmesini talep etmektedirler. Bu öğrenciler yönergeleri izlemede, soyut kavramlar ve atasözleri, deyimler, ima ve kinayeleri, ana fikir bulmayı, birden fazla anlamı bulunan sözcükleri anlamakta sıkıntı yaşamaktadırlar.

İfade edici dil: İfade edici dil iletmek istediği mesajı kodlama yeteneğinde kendini gösterir. Yani bu durum bireyin kendini ifade etme becerisinde akranlarından geri dil becerilerine sahip olması şeklinde kendini göstermekte ve alıcı dil becerilerine kıyasla kendini daha açık belli etmektedir. Bu çocuklarda bazen daha az iletişim kurma girişimi gözlenmektedir. Ayrıca

dilbilgisi hataları, doğru sözcüğü bulma ve karşısındaki kişi iletmek istediği mesajı anlamadığında gerçekleşen kopuklukları gidermede zorluklar yaşamaktadırlar. İfade edici dil becerilerinde bozukluk yaşayan bazı çocuklar çoğunlukla jest ve mimik kullanma eğiliminde olabilmekte veya ihtiyaçlarını tek veya iki sözcüklü cümlelerle ifade etmeye çalışmaktadırlar.

Çocuklarda sadece ifade edici dil bozukluğu görülebileceği gibi alıcı ve ifade edici dil bozukluğu birlikte de görülebilmektedir.

Dolayısıyla **“dil bozukluğu”**; sesbilgisi/fonoloji (sesler), bir dilin ses sistemi ve ses kombinasyonlarını düzenleyen kurallar, biçimbilgisi/morfoloji (sözcük biçimleri) sözcük yapısını, sözcük biçimlerini, sözcüklerdeki kök ve ekleri düzenleyen kurallar, sözdizim/sentaks (sözcük dizimi ve cümle yapısı) cümleler oluşturmak için sözcüklerin sıralanmasını düzenleyen kurallar, anlambilgisi/semantiks (sözcük ve cümle anlamları) sözcük ve cümlelerin anlamını düzenleyen kurallar, edimbilgisi/pragmatik (dilnin sosyal kullanımı) olarak sözü edilen dil bileşenlerinin amacına uygun kullanımını düzenleyen kurallardan birisi veya birkaçını anlama ve/veya kullanmada sorun olması durumudur.

Genellikle dil edinimi çocuklar tarafından kendiliğinden ve çok fazla zorlanmadan gerçekleştirilen bir süreçtir. Bununla birlikte bazı çocuklar farklı nedenlerle bazen dil ediniminde zorlanabilmektedirler. Normal gelişim gösteren çocuklar aşağı yukarı 11-13 ay civarında ilk sözcüklerini üretmeye başlarlar ve çocuklardan iki yaş civarında da 50 sözcük üretebilmesi beklenir, ancak bu bireysel bir süreçtir ve çocukların dil edinim hızları belli ölçüde bireysellik gösterebilir. Yine de 2-3 yaşına gelmiş ve sözcük üretemeyen bir çocuğun **“dil ve konuşma gecikmesi”** yaşadığı söylenebilir ve bir dil ve konuşma terapistine gitmesi önerilir.

İfade edici dilde gecikme yaşayan 3 yaş ve üzeri bazı çocuklar dili doğrudan kullanamazlar. Jestleri ve vokal sesleri kullanmayı denerler. Bu grupta yer alan çocuklar çoğunlukla yaşlarının dil özelliklerini gecikmeli

de olsa yakalayabilmektedirler. İfade edici dilde gecikme yaşayan çocukların alıcı dil becerileri ifade edici dil becerilerine göre daha iyidir. Gecikmiş dil ve konuşma gösteren çocukların bir kısmı geç konuşmaya başlamakla birlikte akranlarını yakalarken, bazıları yakalayamamakta ve tüm yaşamları boyunca dile ilişkin problemler sergileyebilmektedirler. Akranlarını yakalayan çocukların kendilerini ifade etmek için daha çok çabalayan ve jest-mimik kullanan çocuklar olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Chaney, 1994; Ege, 2006; Kuder, 1997). Gecikmiş dil ve konuşmaya çeşitli yetersizlik grupları (Otizm Spektrum Bozukluğu, zihinsel yetersizlik, Serebral Palsi, işitme yetersizliği vb.) neden olabileceği gibi bu durumun belli bir nedeni de olmayabilir.

Geç konuşan çocukların bir kısmı ileride özgül dil öğrenme güçlüğü tanımlanabilmektedir. Özgül dil öğrenme güçlüğü; dil testlerinde takvim yaşının aşığınsında performans gösterme, dil becerileri ile sözel olmayan beceriler arasındaki tutarsızlık ve çocuklarda herhangi bir nedene dayandırılmayan dil yetersizliğinin görülmesidir.

“Özgül dil bozukluğu” ruhsal, sosyal, motor gelişimden, herhangi bir görme, işitme gibi duyuşsal problemden, nörolojik nedenlerden ya da genel zihinsel işlevlerdeki herhangi bir gerilikten kaynaklanmayan ve dilde önemli sınırlılıkların yaşandığı bir bozukluktur.

Özgül dil bozukluğu gösteren çocukların dil gelişimlerinde, normal gelişim gösteren aynı zekâ yaşındaki çocuklarla karşılaştırıldığında hem niteliksel hem de niceliksel farklılıklar gözlenmektedir. Bu çocukların dile dayalı performansları, sözel olmayan becerilere dayalı zihinsel performanslarından daha düşüktür. Özgül dil bozukluğu olan çocuklar dil kurallarını öğrenme, bağlama göre dili uyarlama, sözcüğe karşılık gelen anlamları düzenlemede zorlanmaktadır. Sohbeta başlama zorlukları, bağlama uygun olmayan yanıtlar verme, diğer çocuklar tarafından sohbetin kesilmesine engel olamama gibi niteliksel farklılıklar söz konusudur.

Bu çocuklarda standart bir dil bozukluğu söz konusu değildir. Alıcı veya ifade edici dilin bazen her ikisi de etkilenmiş olabilirken, dilin farklı yönleri de farklı şekillerde etkilenmiş olabilmektedir, ancak yine de dilin biçimi diğer yönlerinden daha fazla etkilenmiş görünmektedir. Özgül dil bozukluğu olan çocuklarda algısal bir problem görülmemekle birlikte, bu çocukların dil edinim hızları akranlarına göre yavaş olmaktadır. Dili işleme hızları, işitsel ayırt etme ve işitsel bellekleri normal gelişim gösteren akranlarının performanslarına göre daha zayıf olmaktadır. Bu çocuklar bazı sesleri birbirinden ayırt etmekte, duyduklarını akılda tutmakta zorlanmaktadır. Bu özellikler de dilsel girdiyi işlemede sorun yaratmaktadır.

Dil her zaman sözel yol ile aktarılmamaktadır. İşaret ya da yazılı olarak da mesajların aktarılması ve kendini ifade etme mümkündür, ancak yine de dünya üzerinde dilin ifade edilmesinde en fazla kullanılan yöntem **“konuşma”** olmaktadır.

Konuşma nörofizyolojik bir süreçtir. Yani konuşmada görev alan organlar vasıtasıyla üretilen sesler aracılığıyla düşüncelerimizi kodladığımız, aktardığımız bir yoldur. Konuşmada görev alan organlar sağlıklı bir işitme düzeneği gerektirir. Konuşma bozukluğu, yapısal ya da işlevsel nedenlerle konuşma anlaşılabilirliğinin değışkenlik göstermesi, güçleşmesi durumudur. Okul çağında karşımıza en sık çıkan bozukluk ise **“artikülasyon bozukluğu”**dur.

“Artikülasyon bozukluğu”, sesleri bozarak söylemek, değıştirmek, seslerin yerlerini karıştırmak, sesleri atlamak gibi konuşma seslerinin üretimindeki bozukluklar olarak tanımlanmaktadır. Tüm seslerin edinimi aynı anda olmamakta, bu sesler belirli bir gelişimsel sıra ile edinilmekte ve bu süreç 5 yaşının sonuna kadar sürmektedir. Yalnızca /r/ sesinin edinimi 6-7 yaşlarına kadar uzayabilmektedir. Bu süreçte hedef sesin yerine çocuğun dağarcığında olan ve hedef sese en yakın olan ses üretilmektedir. Bu stratejilere ses **“bilgisel edinim stratejileri”** adı verilmektedir.

Okula başlamış bir çocuk artık bu stratejilere ihtiyaç duymadan anadilinin seslerini üretebilmelidir. Bunun gerçekleşmemesi durumunda çocuğun anlaşılabilirliği ve iletişim kurması önemli ölçüde bozulabilmektedir. İlerleyen dönemde bu sorunlar okuma ve yazmaya yansiyabilmektedir. Bu nedenle de 5 yaş sonunda hala anlaşılabilirlik ve seslerin üretimine (r sesi hariç) ilişkin sorun varsa bir dil ve konuşma terapistine danışılmalıdır.

Bir diğer konuşma bozukluğu ise akıcılık bozukluğu kapsamında ele alınan **"kekemelik"** tir. **"Kekemelik"**, konuşmanın akıcılığının ve ritminin ses ve/veya hece tekrarları, ses uzatmaları ve bloklarla kesintiye uğraması durumudur. Bu özelliklerin tümü çocukta aynı anda görülebileceği gibi, biri ya da farklı kombinasyonları birlikte de görülebilir. Kekemelik zaman içerisinde değişime uğrayabilir, ses uzatmaları ile başlayabilir ve buna hece tekrarları eklenebilir. Örneğin, kekemelik genellikle okulöncesi yıllarda başlamaktadır. Kekemeliğin gelişimsel kekemelik olarak da adlandırılan türü 2-5 yaş arası 100 çocuktan 5'inde görülebilir ve bu çocukların 4'ünde kendiliğinden düzelir.

Bununla birlikte bir tanesinde kalıcı olabilmektedir. Hangisinde kalıcı olacağı ise öngörülememektedir, ancak bu durumdaki çocuklara **"Bir daha söyle, yeniden dene."** vb. müdahalelerde bulunulmadan çocuğun sabırla konuşmasının dinlenmesi ve bir dil ve konuşma terapistine yönlendirilmesi uygundur.

Gerekli eğitim hizmetlerinin sunulmasıyla bu yetersizliklerin bazıları tamamen ortadan kaldırılabilirken, bazıları tam olmasa da önemli derecede azaltılabilir. Önemli olan dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar için erken tanı ve müdahale sürecinin mümkün olan en kısa sürede başlatılması ve ardından çocukların performans ve özelliklerine uygun eğitim ortamlarında gerekli uyarlamalar yapılarak eğitim süreçlerine dâhil olmalarıdır.